

Funded by
the European Union

รายงานฉบับสมบูรณ์

ศึกษาความเปราะบางและความสามารถปรับตัวรับมือของชุมชนเมือง
ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมือง
และโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น

ภายใต้

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง

สนับสนุนโดยสหภาพยุโรป

จัดทำโดย

ศูนย์ประสานงานกลุ่มเพื่อนคนไร้บ้านจังหวัดขอนแก่น

วันที่ 1 เดือน ตุลาคม ปี 2564 ถึงวันที่ 30 เดือนกรกฎาคม ปี 2565

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ข
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์การวิจัย	2
3. กระบวนการดำเนินการศึกษา	3
4. พื้นที่การศึกษา	4
5. ความแปรบางของชุมชน	18
6. ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน	23

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงประเภทการประกอบอาชีพของประชากรในชุมชนมิตรภาพ	8
ตารางที่ 2 แสดงประเภทการประกอบอาชีพของประชากรในชุมชนศรีฐาน 1	11
ตารางที่ 3 ข้อมูลด้านสังคม	11
ตารางที่ 4 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	13
ตารางที่ 5 ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	14
ตารางที่ 5 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ (ต่อ)	15
ตารางที่ 6 ข้อมูลด้านกรรมสิทธิ์และการถือครองที่อยู่อาศัย	16
ตารางที่ 7 ข้อมูลด้านการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน	17
ตารางที่ 8 ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	20
ตารางที่ 9 ประสิทธิภาพการเผชิญปัญหาในรอบ 5 ที่ผ่านมา	28

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ที่ตั้งของชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)	4
ภาพที่ 2 ลักษณะที่ตั้งและที่พักอาศัยในชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)	6
ภาพที่ 3 ที่ตั้งของชุมชนศรีฐาน 1	9
ภาพที่ 4 ลักษณะที่ตั้งและที่พักอาศัยในชุมชนศรีฐาน 1	10
ภาพที่ 5 สภาพน้ำท่วมขังในชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)	19
ภาพที่ 6 ปัญหาขยะในชุมชนศรีฐาน 1	22

คำนำ

เมืองขอนแก่นเป็นเมืองหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เติบโตอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด เป็นศูนย์กลางด้านการขนส่งและคมนาคม การแพทย์ การศึกษา ทำให้มีประชากรย้ายเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมาก และกำลังมีการพัฒนาระบบขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานอีกมากมาย อาทิ รถไฟฟ้าความเร็วสูง รถไฟรางเบา และรถไฟรางคู่ จากการขยายตัวและมีโครงการพัฒนาในพื้นที่อย่างมาก ทั้งที่มีพื้นที่เพียง 46 ตารางกิโลเมตร แต่มีชุมชนภายในเทศบาลขอนแก่นที่กระจุกตัวรวมกันถึง 95 ชุมชน มีทั้งเป็นชุมชนแออัด/สลัม หรือชุมชนคนจนเมือง ชุมชนคนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง ชุมชนบ้านจัดสรร และชุมชนบ้านพักข้าราชการ ซึ่งชุมชนแออัดที่อยู่ในพื้นที่โครงการพัฒนารถไฟฟ้าความเร็วสูงจะต้องถูกย้ายออกจากพื้นที่ นอกจากนี้ชุมชนมิตรภาพและชุมชนศรีฐานเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาน้ำเอ่อท่วมขังยาวนาน โดยเฉพาะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะยิ่งซ้ำเติมปัญหาเหล่านี้ให้เพิ่มมากขึ้น

การศึกษาความเปราะบางและความสามารถปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยศูนย์ประสานงานกลุ่มเพื่อนคนไร้บ้านจังหวัดขอนแก่น ภายใต้โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง สนับสนุนโดยสหภาพยุโรป มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อประเมินความเปราะบางของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาพลวัตและการปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การจัดสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณโดยศึกษาต่อบรรยากาศเป้าหมายจำนวน 100 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามแนวทางการประเมินความเปราะบางของโครงการฯ ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงสถิติเพื่ออธิบายผลการศึกษาที่สอดคล้องกับชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลชุมชนเป้าหมายในการศึกษา 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนมิตรภาพ และชุมชนศรีฐาน 1 แม้จะเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นเช่นเดียวกันแต่มีสถานการณ์ความเปราะบางค่อนข้างแตกต่างกัน โดยเฉพาะการเป็นพื้นที่เปราะบางจากปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก ด้านความไม่มั่นคงเรื่องที่อยู่อาศัยและการได้ผลกระทบจากการพัฒนาและการขยายตัวของเมือง ซึ่งพบว่าชุมชนมิตรภาพมีความเปราะบางมากกว่าชุมชนศรีฐาน 1 แต่ชุมชนเป้าหมายทั้งสองนี้มีประเด็นความเปราะบางจากแนวทางการพัฒนาเมืองเช่นเดียวกันคือ อยู่ในพื้นที่การพัฒนาระบบคมนาคม ซึ่งชุมชนมิตรภาพอยู่แนวการอพยพเวนคืนที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่รถไฟฟ้าความเร็วสูงทั้งชุมชนและแนวพัฒนา TOD ส่วนชุมชนศรีฐาน อยู่ในแนวพัฒนาพื้นที่รถไฟรางเบา และการตัดถนนเส้นใหม่เชื่อมต่อสถานีรถไฟขอนแก่น

สำหรับความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า ชุมชนมีความเปราะบางของเมืองจากการวางระบบระบายน้ำของเมือง และการพัฒนาเชิงพาณิชย์และโครงสร้างพื้นฐานรอบชุมชน ที่ไม่ได้วางระบบร่วมกันในภาพรวม ส่งผลให้ชุมชนประสบปัญหาน้ำท่วม ปัญหาขยะจากน้ำท่วมและระบบการจัดการขยะในพื้นที่ที่มีการขยายตัวของที่พักอาศัย และความเปราะบางจากช่องว่างการพัฒนา เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนในที่ดินของการรถไฟ ส่งผลให้โครงการพัฒนาจากท้องถิ่นไม่ค่อยเข้ามาดำเนินการช่วยเหลือแก้ปัญหา ชุมชนต้องจัดการแก้ปัญหาด้วยตนเองเป็นหลัก และความเปราะบางจากความไม่มั่นคงเรื่องอาชีพและรายได้ ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการและกิจกรรมการพัฒนาได้อย่างอิสระ โดยเฉพาะเรื่องที่อยู่อาศัยซึ่งประชากรในชุมชนมิตรภาพมีความ

เสียงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้าน ด้วยข้อจำกัดที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งที่อยู่อาศัยใหม่ได้หากมีการไล่รื้อเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาเมือง

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่รวมกว่า 10,885 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6.8 ล้านไร่ มีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ ลักษณะสูงต่ำสลับเป็นลูกคลื่นลาดเทไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ มีที่ราบลุ่มแถบลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำพอง พื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 100-200 เมตร ถือได้ว่าเป็นหัวเมืองหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความเติบโตอย่างรวดเร็วก้าวกระโดด การเป็นเมืองใหญ่ที่พัฒนา ทำให้จังหวัดขอนแก่น มีจำนวนประชากรเข้ามาพักอาศัย ใช้ชีวิต ทำงานแสวงโชค เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง อีกทั้งทิศทางการพัฒนาของ ณ ปัจจุบัน ของจังหวัดขอนแก่น ยังมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การพัฒนายกระดับเป็นศูนย์กลางความทันสมัยของภาคอีสาน ผ่านแนวคิดสมาร์ตซิตี : Smart City ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกผลักดันทั้งจากกลุ่มทุนท้องถิ่นและรัฐบาลส่วนกลาง ที่มุ่งหวังให้ขอนแก่นเจริญเติบโตและก้าวหน้าทางเศรษฐกิจทัดเทียมกับเมืองมหานครใหญ่ของประเทศ

การพัฒนาตามทิศทางของแนวคิดดังกล่าวนี้ มุ่งการพัฒนาระบบขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่อย่างมากมาย อาทิเช่น การเป็นศูนย์กลางทางด้านการขนส่งและคมนาคม (Logical Hub) ศูนย์กลางทางการแพทย์ (Medical Hub) ศูนย์กลางทางการศึกษา (Education Center) และการเป็นเมืองแห่งการค้าธุรกิจและการจัดประชุมอีเวนต์ (Mice City) ยังไม่นับรวมแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคมขนส่ง ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นประตูด่านแรกของการเจริญเติบโตของเมือง เช่น การพัฒนาเส้นทางรถไฟทางคู่ นครราชสีมา-หนองคาย การพัฒนาโครงการรถไฟความเร็วสูง ไทย-จีน โครงการรถไฟฟ้าวางเบา เหนือใต้ ตะวันออก-ตะวันตก โครงการพัฒนาพื้นที่ย่านสถานีรถไฟ หรือ TOD ยังไม่นับรวมการขยายถนนสายใหญ่เพื่อเชื่อมต่อกับพื้นที่ขนส่งสาธารณะ เช่นถนนมิตรภาพ และถนนมะลิวัลย์ ซึ่งเป็นถนนสายหลักของ จ.ขอนแก่น จึงถือว่าเป็นเมืองที่มีการพัฒนาและขยายตัวรองรับกิจกรรมของเมืองเป็นอย่างมาก อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากจำนวนประชากรรวมทั้งจังหวัดขอนแก่นกว่า 1,801,753 คน กล่าวถึงเฉพาะในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นย่านเขตเมืองอันดับหนึ่งของจังหวัด มีจำนวนประชากรถึง 118,359 คน ไม่นับรวมกลุ่มประชากรแฝงที่ไม่มีรายชื่อในทะเบียนราษฎรของท้องถิ่น ซึ่งคาดการณ์ว่าจะมีจำนวนมากกว่า 100,000 คน เขตเทศบาลนครขอนแก่น จึงเป็นพื้นที่หลักที่มีความน่าสนใจในการศึกษาความเปราะบางและความสามารถปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่

จากโครงการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานดังที่กล่าวมาข้างต้น ได้ครอบคลุมอาณาบริเวณและกำเนิดเกิดขึ้นเป็นหลักอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งมีขนาดพื้นที่รวมเพียง 46 ตารางกิโลเมตร แต่มีชุมชนภายในเขตเทศบาลนครขอนแก่นที่กระจุกตัวรวมกันจำนวนถึง 95 ชุมชน พร้อมกันนี้ยังมีลักษณะกายภาพชุมชนที่แตกต่างสำคัญ ๆ พบเห็นเบื้องต้นอยู่ใน 5 ลักษณะ อาทิ 1) ชุมชนแออัด/ชุมชนสลัม หรือชุมชนคนจนเมือง 2) ชุมชนคนเมือง ที่รวมตัวค้าขายทำธุรกิจหรือเพื่อการศึกษา 3) ชุมชนกึ่งเมือง ที่ยังคงยึดถือระบบเครือญาติ มีวัฒนธรรมประเพณี และยังคงมีการประกอบอาชีพดั้งเดิม เช่น เกษตรกรรมเพาะปลูก 4) ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร และ 5) ชุมชนของหน่วยงานบ้านพักราชการ ความสลับซับซ้อนหลากหลายแตกต่างทั้งทางกายภาพที่อยู่อาศัย ครอบคลุมสังคมวัฒนธรรม และสถานะทางเศรษฐกิจ คณะผู้ศึกษาจึงมีความสนใจว่า หากโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด ตัวชุมชนเมืองที่มีความเปราะบางสลับซับซ้อนเป็นทุนเดิมนั้น จะสามารถปรับตัวรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตจากการ

พัฒนาเมืองในมิติด้านต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร และอะไรคือความเปราะบางใหม่ที่อาจจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่ในชุมชนเมืองให้ประสบปัญหามากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อม (Climate Change) ที่เป็นผลเกี่ยวเนื่องจากการพัฒนาพื้นที่เมือง ดังกรณีตัวอย่างที่ส่งผลเป็นรูปธรรมจากการดำเนินการพัฒนาเมืองที่ผ่านมาใน จ.ขอนแก่น เช่น การก่อสร้างรถไฟทางคู่ระยะที่หนึ่ง ที่มีการยกระดับเข้ามาถึงตัวเมืองในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เมื่อปี 2558 ในระหว่างก่อสร้าง ได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางฝุ่นควันและมลพิษทางเสียงจากเครื่องจักรก่อสร้างต่อชุมชนใกล้เคียงยาวนานกว่า 2 ปี และการลดลงของต้นไม้ใหญ่ที่ช่วยซึบซับอากาศเสียและฝุ่นริมขอบทางแนวรางเนื่องจากการขยายพื้นที่ริมรางรถไฟ รวมไปถึงภายหลังการก่อสร้างแล้วเสร็จ ได้ก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงของทิศทางการไหลน้ำไหลอันเนื่องมาจากการยกระดับพื้นที่ริมขอบทางรถไฟที่ไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศเดิมที่มีลักษณะเป็นเนินลอนลาด ทำให้เกิดปัญหาน้ำเอ่อท่วมขังยาวนานในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ในอนาคตหากโครงการพัฒนาเมืองต่าง ๆ ไม่ได้มีการวิเคราะห์ความเปราะบางที่ซับซ้อนเหล่านี้ หรือไม่ได้มีการวางแผนรับมือแก้ไขปัญหาที่เป็นระบบไปพร้อมกับการสร้างสมดุลอย่างยั่งยืนร่วมกับสภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมดั้งเดิม จึงมีความเสี่ยงสูงที่การพัฒนาเมืองจะเป็นกลายตัวเร่งของการเพิ่มปริมาณของมลพิษทางสิ่งแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงทำลายกายภาพทางธรรมชาติ อันนำมาสู่ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบัน เช่น ฝุ่นควัน PM 2.5 หรือปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในย่านตัวเมือง

โครงการศึกษาความเปราะบางและความสามารถปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น จึงมีความมุ่งหวังในการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงตัวอย่างความเปราะบางที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยเลือกพื้นที่ศึกษาในเขตแนวโครงการพัฒนารถไฟความเร็วสูง (High Speed Rail) และศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนนอกเขตแนวโครงการพัฒนารถไฟความเร็วสูง นำไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน ภาคประชาสังคม และหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ ซึ่งจะร่วมกันออกแบบและสร้างการพูดคุยเพื่อค้นหาตัวอย่างแนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายที่เป็นระบบและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อประเมินความเปราะบางของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น
- 2) เพื่อศึกษาพลวัตรและการปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น

3. กระบวนการดำเนินการศึกษา

สำหรับวิธีการศึกษาความเปราะบางและความสามารถปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีขั้นตอนและวิธีการศึกษา ดังนี้

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูลแบบพื้นฐาน การทบทวน สำนวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของชุมชน กิจกรรมการพัฒนา ทิศทางการพัฒนาเมือง ขอนแก่น

2) จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อประชุมชี้แจงความเป็นมาและวัตถุประสงค์โครงการวิจัยให้ชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายได้รับทราบ ประกอบด้วย ชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ) และชุมชนศรีฐาน 1 พร้อมนัดหมายการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชน ความเป็นมา การพัฒนาเมืองขอนแก่น พลวัต การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน

การจัดสนทนากลุ่ม ดำเนินการทั้งสิ้น 5 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย (1) ชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการ และตัวแทนชุมชน (2) เครือข่ายชุมชนรถไฟ+เมืองขอนแก่น (3) กรรมการและกลไกเมือง (4) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พมจ.ขอนแก่น และ พอช.อีสาน และ (5) ตัวแทนจากเทศบาลนครขอนแก่น

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) เป็นการศึกษากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ประชากรในชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชน สามารถให้ข้อมูลและมีประสบการณ์ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชน โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์ ซึ่งครอบคลุมประเด็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และข้อมูลประสบการณ์ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชน ผลกระทบ ความเสี่ยง ความไม่มั่นคงในชีวิต ควบคู่กับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant observation)

มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งสิ้น 12 คน โดยแบ่งเป็นชุมชนละ 6 คน สตรีชาย 3 หญิง 3 และมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ (1) เป็นผู้นำชุมชน (2) เป็นครัวเรือนมีฐานะ (3) เป็นครัวเรือนยากจนในชุมชน (4) ผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไป และ (5) แรงงานตอนกลาง 30-44 ปี

4) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่ออธิบายในประเด็นความเป็นอยู่และ ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยเก็บข้อมูลจำนวน 100 ครัวเรือน เฉลี่ยชุมชนละ 50 ครัวเรือน ซึ่งมีแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview Schedule) ตามแนวทางการสัมภาษณ์รายบุคคล เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลครอบคลุมข้อมูลทั่วไป ข้อมูลสภาพ การอยู่อาศัย ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ การถือครองทรัพย์สิน การบริการจากภาครัฐ และนำ ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามแนวทางการประเมินความเปราะบางของโครงการฯ ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงสถิติ เพื่ออธิบายผลการศึกษาที่สอดคล้องกับชุมชน

4. พื้นที่การศึกษา

ในงานศึกษานี้ ได้ทำการศึกษาความเปราะบางของชุมชน 2 ชุมชน คือ ชุมชนมิตรภาพ และ ชุมชนศรีฐาน ซึ่งทั้งสองชุมชนมีลักษณะบริบท ดังนี้

4.1 ชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

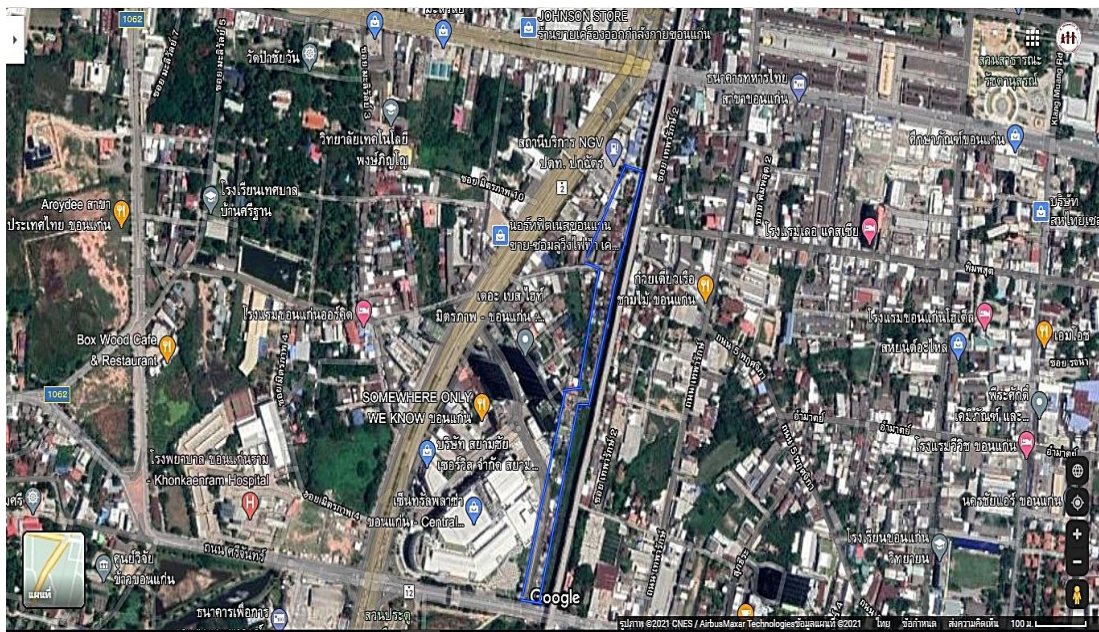
4.1.1 บริบท/ประวัติศาสตร์ชุมชน

เมื่อประมาณปีพ.ศ.2525-2526 เจ้าของที่ดินซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินขอย 5 (บริเวณโรงเรียนอัสสัมชัญ) จะทำการขายที่ดินจึงไล่รื้อครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นออกทั้งหมด ทำให้ครัวเรือนต้องอพยพย้ายถิ่นฐานมาจับจองที่ดินบริเวณโรงสีเก่า (ปัจจุบัน คือ ชุมชนมิตรภาพ) ซึ่งสมัยก่อนเป็นป่ารกทึบ ไม่

ค่อยมีการสัญจรไปมา จะมีบ้างบางครั้งที่เดินทางไปร่วมกิจกรรมหรืองานบุญประเพณีที่วัดป่าชัยวัน บริเวณสองข้างทางมีผักปัง ผักปอด น้ำขังและเป็นป่ารกทึบ จนชาวบ้านเรียกว่า “ทางผีเหี่ยว” (เส้นทางของภูตผี) แต่ชาวบ้านจำเป็นต้องอพยพออกจากที่อยู่เดิม คือ บริเวณซอย 5 และมาปักหลักสร้างบ้านพักหรือเพิงพักชั่วคราวในสมัยนั้น เนื่องจากไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ไม่มีที่ไป จนกระทั่งในระยะต่อมาก็เริ่มมีครัวเรือนจากทั่วสารทิศทยอยอพยพตามเข้ามามากขึ้นเรื่อย ๆ จนขยายเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นตามลำดับ

เมื่อปี 2537 เทศบาลนครขอนแก่น จึงได้อนุญาตให้มีการจัดตั้ง “ชุมชนมิตรภาพ” ขึ้นอย่างเป็นทางการ สามารถขอออกบ้านเลขที่จากงานทะเบียนราษฎรเทศบาลนครขอนแก่นได้ หลังจากนั้นจึงสามารถขออนุญาตนำเข้าไฟฟ้าและระบบประปามาใช้ในชุมชน รวมทั้งการได้รับสวัสดิการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทางเทศบาลนครขอนแก่นจัดบริการสาธารณะได้จนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันชุมชนมิตรภาพแบ่งเป็น 3 คุ่ม ได้แก่ 1) คุ่มกลาง มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 60-70 ครัวเรือน 2) คุ่มใต้ มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 30-40 ครัวเรือน และ 3) คุ่มโรงสี มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 35 ครัวเรือน รวมจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นประมาณ 136 ครัวเรือน

ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีพื้นเพมาจากจังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากในสมัยก่อนพื้นที่จังหวัดนครราชสีมามีสภาพแห้งแล้ง ไม่มีน้ำสำหรับทำการเกษตร จึงชักชวนกันออกจากพื้นที่และกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรกที่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่ซอย 5 (บริเวณโรงเรียนอรัญญ์) และเมื่อถูกไล่ออกจากพื้นที่ก็อพยพย้ายมาอยู่ในชุมชนมิตรภาพจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีชาวบ้านอพยพเพิ่มเติมเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ทั้งที่มาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด หรือจากต่างถิ่นที่ไม่ทราบจังหวัดชัดเจน ซึ่งเข้ามาในลักษณะของการเป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้มากกว่าจะเป็นครัวเรือนใหม่ หรือเข้ามาอาศัยทั้งแบบชั่วคราวและปักหลักถาวรเพื่อประกอบอาชีพหารายได้ในเขตเมืองขอนแก่น เช่น ในอดีตรับจ้างถีบสามล้อบริเวณสถานีขนส่งหลังเก่า (บขส. 1) เป็นต้น แต่ปัจจุบันเมื่อ บขส.1 ยกเลิกกิจการและย้ายไปปักหลักที่ บขส.3 แล้ว จึงเปลี่ยนมาเป็นการรับจ้างรายวันทั่วไปแทนอาชีพเดิม

ภาพที่ 1 ที่ตั้งของชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)

4.1.2 สภาพพื้นที่ทางกายภาพและสภาพแวดล้อม

เทศบาลนครขอนแก่น ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีขนาดเนื้อ 46 ตารางกิโลเมตร ลักษณะทั่วไปเป็นที่ราบและพื้นที่ลาดชันขึ้นไปทางทิศเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยขอนแก่นสถาบันการศึกษาสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีพื้นที่ติดต่อและเป็นทางผ่านของถนนแผ่นดินหมายเลข 2 สระบุรี - หนองคาย (เขตแดน) ตลอดบริเวณแนวนอนเป็นที่ตั้งของชุมชน ที่พักอาศัย โรงพยาบาล สถานประกอบการ ธุรกิจ ห้างร้านขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นตามการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการเติบโตของเมือง อย่างไรก็ตาม เทศบาลนครขอนแก่นยังเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) โดยมีปลายทางที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นตามทิศทางการพัฒนาหัวเมืองหลักเพื่อกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคส่งผลให้มีการค้าการลงทุนเพิ่มขึ้น ความต้องการแรงงาน การหลั่งไหลของผู้คนจากชนบทเข้ามาทำงานในเมือง และบางส่วนอาศัยอยู่ตามริมทางรถไฟเกิดเป็นชุมชนที่สร้างขึ้นในพื้นที่ของรัฐ เอกชน และพื้นที่สาธารณะ

กิจกรรมการพัฒนายังดำเนินการเรื่อยมาและพื้นที่จังหวัดขอนแก่นยังอยู่ในแผนดำเนินงานโครงการระบบรถไฟความเร็วสูง (High-Speed Train) ระยะที่ 2 ช่วงนครราชสีมา-หนองคาย ภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างไทย-จีน ในการพัฒนาระบบรถไฟความเร็วสูงเพื่อเชื่อมโยงภูมิภาค มีระยะทาง 356 กิโลเมตร โดยจะเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ.2566 คาดว่าจะเปิดให้บริการได้ปี พ.ศ.2572 โครงการพัฒนาพื้นที่รอบสถานีรถไฟ (Transit-Oriented Development : TOD) ซึ่งสถานีรถไฟขอนแก่นได้รับเลือกให้ถูกนำจัดทำผังแนวความคิดการพัฒนา TOD เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเพราะเป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางขนาดใหญ่หรือเป็นศูนย์กลางการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ (Intermodal Transportation Center) จุดศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณที่เป็นสถานระบบขนส่งมวลชนอยู่ที่สถานีรถไฟ และยังมีโครงการรถไฟรางเบา (Light Rail Transit System : LRT) เป็นนโยบายจากส่วนท้องถิ่นและนักธุรกิจในจังหวัดขอนแก่น ที่พยายามสร้างรูปแบบการพัฒนาเมืองที่เรียกว่า “ขอนแก่นโมเดล” เพื่อพัฒนาขอนแก่นให้เป็นเมืองอัจฉริยะ (Smart City) จากการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ จะส่งผลให้พื้นที่เมือง กายภาพ ภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมของเมืองเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ) เป็นชุมชนริมทางรถไฟตั้งอยู่ในพื้นที่การรถไฟแห่งประเทศไทย (ทั้งชุมชนไม่มีสัญญาเช่าพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับการรถไฟแห่งประเทศไทย) มีพื้นที่บางส่วนติดกับห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลขอนแก่น พื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มและรองรับน้ำจากชุมชนเมืองเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมซ้ำซากเกือบทุกปี มีน้ำเอ่อขังบริเวณรอบที่อยู่อาศัยเนื่องจากเป็นทางผ่านร่องระบายน้ำดั้งเดิมของชุมชนเมือง และปัจจุบันอยู่แนวการอพยพเวนคืนที่ดินเพื่อพัฒนาโครงการระบบรถไฟความเร็วสูง (High-Speed Train) ระยะที่ 2 ช่วงนครราชสีมา-หนองคาย และโครงการพัฒนาพื้นที่รอบสถานีรถไฟ (Transit-Oriented Development : TOD) ทั้งชุมชน

จะเห็นว่า ชุมชนมิตรภาพ มีการดำรงอยู่ของชุมชนสอดคล้องกับบริบทของเมือง ทิศทางการพัฒนาเมือง และการเติบโตของเมือง เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ประชากรในชุมชนไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเองและอยู่ในพื้นที่ที่ระบบโครงสร้างพื้นฐานไม่ได้ถูกออกแบบไว้สำหรับอยู่อาศัย กล่าวคือ อยู่ในพื้นที่สาธารณะซึ่งมีความเสี่ยงที่จะถูกให้ออกจากพื้นที่ การได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงกายภาพเมืองจากการพัฒนา การปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากที่ดินตามแนวทางการพัฒนาเมือง ตลอดจนการขยายตัวของเมือง การเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ และการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานอันเป็นการพัฒนาเมืองเพื่อให้เกิดความทันสมัย

ภาพที่ 2 ลักษณะที่ตั้งและที่พักอาศัยในชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)

4.1.3 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

1) สภาพทางสังคม

เทศบาลนครขอนแก่น มีประชากรจำนวน 118,359 คน ไม่นับ และคาดการณ์ว่า จะมีกลุ่มประชากรแฝงที่ไม่มีรายชื่อในทะเบียนราษฎรของท้องถิ่น จำนวนมากกว่า 100,000 คน แบ่งเขตชุมชนเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) ชุมชนแออัดหรือชุมชนสลัม 2) ชุมชนเมือง 3) ชุมชนกึ่งเมือง 4) ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร และ 5) หมู่บ้านหน่วยราชการ ซึ่งลักษณะของชุมชนแต่ละประเภทนั้นมีความแตกต่างกันและมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนทั้งด้านลักษณะที่พักอาศัย อาชีพ รายได้ ตลอดจนความมั่นคงในการถือครองที่อยู่อาศัย และยังเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองสำคัญของภูมิภาคด้วยการเป็นที่ตั้งของสถานกงสุลใหญ่ของต่างประเทศจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐเปรู และ สาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการเป็นพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ต่อไป

ในด้านการศึกษาพบว่า มีนักเรียน นักศึกษามากถึง 400,000 คน เนื่องจากมีสถาบันการศึกษาสำคัญทั้งภาครัฐและเอกชนหลายแห่งที่จัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาสู่สังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงและประชาคมอาเซียน และยังมีเป้าหมายที่จะพัฒนาเป็นศูนย์ความเป็นเลิศทางการแพทย์โดยปัจจุบันมีโรงพยาบาลทั้งรัฐและเอกชนขนาด 3,339 เตียง และจะพัฒนาให้มีขนาด 5,000 เตียง พร้อมด้วยบุคลากรทางการแพทย์และเครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัย (แผนพัฒนาท้องถิ่น 2566-2570, เทศบาลนครขอนแก่น) จากเหตุผลเหล่านี้ ล้วนมีความสัมพันธ์กับทิศทางการพัฒนาที่ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาอาศัย ประกอบอาชีพ ตลอดจนแสวงหาความทันสมัยของเมือง ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของประชากร ที่พักอาศัยที่เพิ่มมากขึ้นในขณะที่พื้นที่เมืองมีขนาดคงเดิม

ชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ) เป็นชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่นซึ่งจัดอยู่ในลักษณะของชุมชนแออัดหรือชุมชนสลัม เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่กันอย่างแออัด มีผู้อยู่อาศัยหนาแน่น สภาพแวดล้อมไม่ถูกสุขลักษณะ บ้านเรือนทรุดโทรม ขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย มีปัญหาในการถือครอง

ที่ดิน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีการอพยพโยกย้ายอยู่เสมอ มีปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาทางสังคม และปัญหาทางเศรษฐกิจ (แผนพัฒนาท้องถิ่น 2566-2570, เทศบาลนครขอนแก่น) ชุมชนมิตรภาพแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มกลาง มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 60-70 ครัวเรือน 2) กลุ่มใต้ มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 30-40 ครัวเรือน และ 3) กลุ่มโรงสี มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 35 ครัวเรือน รวมจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นประมาณ 136 ครัวเรือน และมีการย้ายเข้าออกภายในชุมชนอยู่ตลอด ขณะเดียวกันมีครอบครัวขยายที่อยู่อาศัยโดยไม่มีทะเบียนบ้านจำนวนมาก มีศาลากลางชุมชนเป็นพื้นที่กิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน

ประชากรในชุมชนมิตรภาพ มีทั้งที่อยู่อาศัยมานานและมีการเข้าออกทั้งคนเก่าและคนใหม่อยู่ตลอดเวลา ทั้งในลักษณะของการเป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้หรือเข้ามาอาศัยทั้งแบบชั่วคราวและปักหลักถาวร จากคนที่ไม่เคยรู้จักกัน แต่พอมายู่ด้วยกันก็รักใคร่ปรองดองกันเป็นพี่เป็นน้องกัน (isaanrecord, 2565) และบางครั้งยังเป็นเสมือนแหล่งรองรับคนตกงาน วางงานให้ได้เข้ามาอาศัยช่วงระหว่างที่ว่างเว้นการทำงานด้วยเช่นกัน

2) สภาพทางเศรษฐกิจ

เทศบาลนครขอนแก่น เปิดรับทิศทางการพัฒนาตามแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor – EWEC) เป็นหนึ่งในสามแนวระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภายใต้โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region – GMS) ที่ประกอบด้วยไทย เมียนมา สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม มณฑลยูนนาน และกว่างสีของจีน โดยวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุนอุตสาหกรรม การเกษตร และบริการ และยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง จังหวัดขอนแก่นมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจตามทิศทางการพัฒนาเรื่อยมาทั้งด้านการค้า การลงทุน ตลอดจนธุรกิจต่าง ๆ โดยพบว่า ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นและพื้นที่ตำบลในเมือง ส่วนใหญ่มีรายได้จากภาคบริการ ธุรกิจ ร้านค้า และสถานประกอบการ โดยในปีพ.ศ. 2564 ธุรกิจการค้าและบริการจดทะเบียนเป็นทุนนิติบุคคลกว่า 2,593 ราย และทุนจดทะเบียน (ล้านบาท) กว่า 27,790 และมีโรงงานอุตสาหกรรม 61 แห่ง (แผนพัฒนาท้องถิ่น 2566-2570, เทศบาลนครขอนแก่น) ตลอดจนการส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาเมืองด้านการเป็นศูนย์กลางพื้นที่การประชุม/สัมมนา (Mice city) และการพัฒนาระบบคมนาคม ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาเหล่านี้ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาในเมืองที่หลากหลาย ทั้งผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการ และพบว่าการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพให้กับชุมชนมากกว่า 28 กลุ่มโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาชีพที่ผลิตสินค้าท้องถิ่น อาทิ อาหาร เครื่องแต่งกาย และสินค้าที่ระลึก ซึ่งชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมนั้นเป็นชุมชนมีลักษณะที่ตั้งและประชากรที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจน

ชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ) ประชากรในชุมชนมิตรภาพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร ได้แก่ รับจ้างทั่วไป เกษตรกรค้าขาย ค้าขายทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชน หาบเร่ ตามบริเวณพื้นที่ในเมือง เช่น สถานีขนส่งฯ หรือ บขส. 1 เดิมถือว่าเป็นแหล่งค้าขายที่สำคัญของชุมชนก่อนที่จะย้ายสถานีขนส่งจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ 1 ออกไปนอกเมือง (บขส.3 ในปัจจุบัน) บางรายกลายเป็นผู้ได้รับผลกระทบต่องาน วางงาน โดยเฉพาะแม่ค้าและคนขับรถรับจ้าง ที่จำเป็นต้องแสวงหาอาชีพใหม่แทนการค้าขาย (ดังตารางที่ 1)

อย่างไรก็ตาม การค้าขายในย่านมิตรภาพสมัยก่อนสามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ค้าได้ประมาณ 7,000-8,000 บาทต่อวัน และสามารถตั้งตัวได้จนถึงปัจจุบัน แต่หากจะมาเริ่มกิจการค้าขายใหม่ในปัจจุบันไม่มีโอกาสที่จะสามารถทำรายได้มากขนาดนั้น) นอกจากนี้ บางรายยังได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและคนพิการ หรือการทำเกษตรในครัวเรือนแบบกินเองและแบ่งขายเล็กน้อย เพื่อลดรายจ่ายของครัวเรือน สำหรับ

กลุ่ม องค์กรด้านเศรษฐกิจไม่พบว่ามี การจัดตั้งหรือการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน จะเห็นได้ว่า การประกอบอาชีพ การได้มาซึ่งรายได้ของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับทิศทางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเมือง จะเห็นได้จากการพัฒนาระบบขนส่งการคมนาคมที่มีการย้ายสถานีขนส่งไปที่ใหม่ นอกตัวเมืองและห่างไกลจากชุมชน ส่งผลให้ผู้ค้ารายย่อยและผู้ให้บริการรถรับจ้างกลายเป็นคนตกงานในทันที เนื่องจากไม่สามารถที่จะตั้งรับได้ทันอีกทั้งข้อจำกัดในเรื่องของทรัพยากรและเงินทุนก็อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญเช่นกันที่ทำให้ไม่สามารถที่จะยึดอาชีพเดิมได้ อีกทั้งบางอาชีพยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถทำได้ตลอดเวลาเนื่องจากข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะฤดูฝนที่จำเป็นต้องหยุดไป เช่น รับจ้างก่อสร้าง และรับจ้างตัดต้นไม้ เป็นต้น

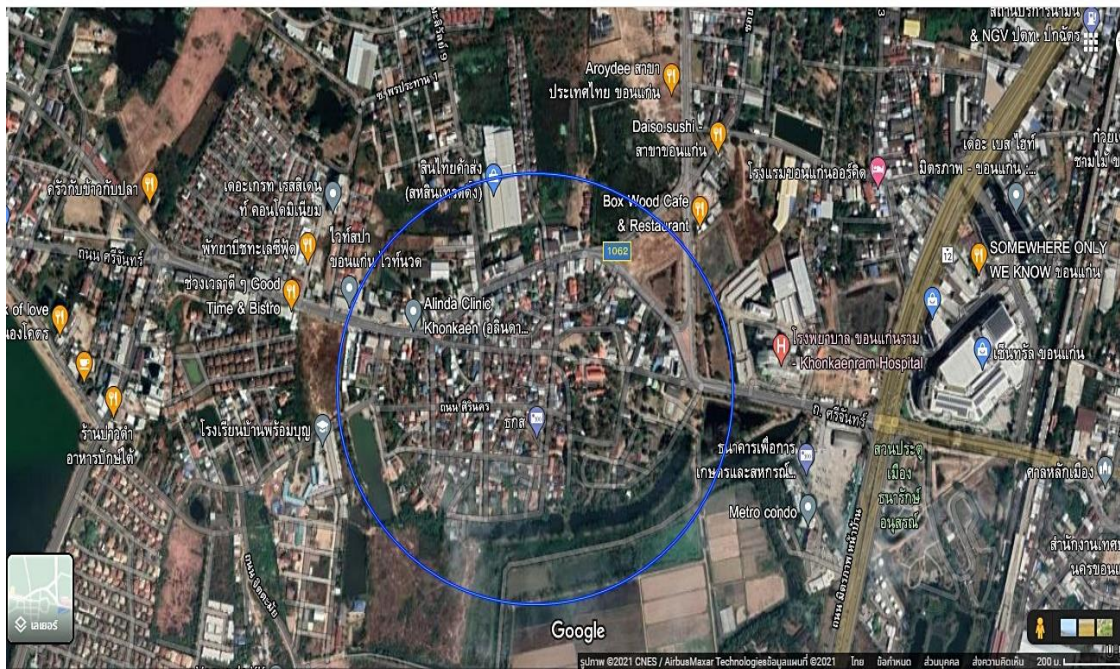
ตารางที่ 1 แสดงประเภทการประกอบอาชีพของประชากรในชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)

ประเภทอาชีพ	รายละเอียด
รับจ้างก่อสร้าง	มี 10 ครั้วเรือน ซึ่งจะได้ค่าแรงวันละ 300-400 บาท
เก็บของเก่า	มี 15-20 ครั้วเรือน โดยบริเวณที่ไปเก็บคือหลังศาลหลักเมือง กรมธนารักษ์ และบึงสีฐาน
รับลงสินค้า	สินค้า เช่น นม ผลไม้ มี 13 ครั้วเรือน ได้ค่าแรงวันละ 300-500 บาท
แม่บ้านทำความสะอาด	มี 12 ครั้วเรือน โดยจะรับจ้างทำความสะอาดที่โรงแรม ตามบ้านเรือน อพาร์ทเมนต์ และหอพัก ได้ค่าแรงวันละ 400-500 บาท แต่สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ทำให้ไม่มีงาน เนื่องจากผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ยังไม่ได้รับการฉีดวัคซีน
ขายแร่	มี 9 ครั้วเรือน ปกติจะขายตามงานไหม งานหมอลำ ขายตามตลาด และแยกไฟแดง มีรายได้ 300-400 ต่อวัน โดยประเภทสินค้าที่จำหน่ายจะเป็นผลไม้และขนม
ร้านค้าในชุมชน	มี 11 ครั้วเรือน มีร้านขายอาหารตามสั่ง, ขายของใช้ และขายผลไม้
รับจ้างตัดต้นไม้	มี 5 ครั้วเรือน
งานช่าง	มี 7 ครั้วเรือน งานสร้างบ้าน ทาสี และซ่อมรถ

4.2 ชุมชนศรีฐาน 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.2.1 บริบท/ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนศรีฐาน เป็นชุมชนโบราณดั้งเดิม หรือชุมชนเก่าแก่ของเมืองขอนแก่น คาดว่าเคยมีผู้อยู่อาศัยตั้งแต่ยุคทวาราวดีตอนต้น แรกเริ่มเมื่อปี พ.ศ.2390 มีครอบครัวของ พ่อใหญ่โสม และ แม่ใหญ่โม่ ได้อพยพมาจากบ้านเมืองเก่า พร้อมด้วยลูกหลานและญาติพี่น้อง จำนวน 6 ครอบครัว มาตั้งรกรากที่เนินดินสูง 4 ถ่าน (สูงเป็นชั้นๆ 4 ชั้น) เพื่อทำนาทำสวน หลังจากนั้นจึงมีผู้อพยพติดตามมาเรื่อย ๆ จึงได้ร่วมกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสี่ถ่าน” ตามลักษณะของเนินดินที่ตั้งหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2478 ทางราชการเข้ามาสำรวจจำนวนประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านเพื่อการพัฒนา ทางราชการไม่เข้าใจความหมายของคำว่า บ้านสี่ถ่าน จึงได้เขียนชื่อกลายเป็น “บ้านศรีฐาน” ในปัจจุบัน ต่อมา ปี พ.ศ.2516 เทศบาลนครขอนแก่นได้ขยายเขตพื้นที่การปกครองส่วนท้องถิ่นถึงหมู่บ้านศรีฐาน บ้านศรีฐานจึงเปลี่ยนสถานะแบ่งเป็น 4 หมู่ คือ ชุมชนศรีฐาน 1 2 3 และ 4 ตามลำดับ จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 3 ที่ตั้งของชุมชนศรีฐาน 1

4.2.2 สภาพพื้นที่ทางกายภาพและสภาพแวดล้อม

ชุมชนศรีฐาน มีพื้นที่ประมาณ 10.72 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นชุมชนซึ่งจัดอยู่ในลักษณะชุมชนกึ่งเมือง ตามการแบ่งเขตและประเภทของชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น กล่าวคือ เป็นชุมชนดั้งเดิมมีลักษณะการอยู่อาศัยแบบเครือญาติ ยึดถือวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมสืบต่อกัน ประกอบอาชีพตามแนวทางของบรรพบุรุษ เช่น เกษตรกรรม ร่วมกับการความเจริญของเมืองในระยะต่อมา มีผู้คนจากภายนอกอพยพเข้าไปอยู่อาศัยมากขึ้นเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่จึงมีอาชีพที่หลากหลาย ผสมผสานระหว่างการเกษตร การค้าขาย และอาชีพอื่น ๆ ตามความเหมาะสม มีการปลูกสร้างบ้านเรือนมั่นคง มีที่ดินเป็นของตนเอง มีระบบสาธารณสุขที่ปลอดภัยและมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี (แผนพัฒนาท้องถิ่น 2565-2570, เทศบาลนครขอนแก่น)

ชุมชนศรีฐาน 1 อยู่ใกล้แหล่งรับน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ เช่น บึงหนองโคตร บึงหนองยาว อยู่ในเขตพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม 30 จุด ของเทศบาลนครขอนแก่น พื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่การเกษตร และยังพบว่ามีที่ดินไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์คือ บริเวณศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว บริเวณโดยรอบชุมชนมีสถานประกอบการ ห้างร้านขนาดใหญ่ สถาบันการศึกษา สถานบริการสาธารณะสุข และธุรกิจ ร้านค้า ทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก ถึงแม้จากการจัดประเภทชุมชนตามแนวทางของเทศบาลนครขอนแก่นที่จัดให้ชุมชนศรีฐานเป็นชุมชนกึ่งเมือง แต่เมื่อพิจารณาบริบทของชุมชนแล้วจะเห็นได้ว่า ชุมชนศรีฐาน 1 มีความเป็นชุมชนเมือง เนื่องจากปัจจุบันมีการเกิดขึ้นของธุรกิจต่าง ๆ จำนวนมาก การเข้าถึงระบบบริการที่ทั่วถึง การเกิดขึ้นของที่พักอาศัย ห้องเช่า และหอพัก และมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินซึ่งพบว่า พื้นที่การเกษตรลดน้อยลง เพราะถูกพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัย ธุรกิจ และสถานประกอบการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่า ในปัจจุบันอยู่ในแนวพัฒนาพื้นที่รถไฟรางเบา และการตัดถนนเส้นใหม่เชื่อมต่อสถานีรถไฟขอนแก่น

ภาพที่ 4 ลักษณะที่ตั้งและที่พักอาศัยในชุมชนศรีฐาน 1

4.2.3 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

1) สภาพทางสังคม

ชุมชนศรีฐาน เป็นชุมชนโบราณจึงเป็นสถานที่อนุรักษ์ พื้นฟู สืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนมหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงใช้เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกับมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยสภาพพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับสถาบันการศึกษาสำคัญของจังหวัดขอนแก่นและสถานประกอบการธุรกิจ ส่งผลให้มีความหลากหลายของประชากรในชุมชนซึ่งเป็นลักษณะของประชากรแฝงหรือผู้อาศัยอยู่ตามห้องเช่า หอพัก จำนวนกว่า 300 คน ในขณะที่ประชากรของชุมชนนั้นมีประชากรรวม 1,518 คน จำนวน 313 ครัวเรือน ลักษณะที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านปูนคอนกรีต 2 ชั้น มีรั้วรอบขอบชิด และยังพบว่า ในบริเวณย่านที่อาศัยบริเวณ “หนองยาว” ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสาธารณะที่อยู่ติดกับชุมชนและศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว มีลักษณะที่อยู่อาศัยที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์อยู่ประมาณ 10 ครัวเรือน ของประชากรที่เข้ามาอาศัยในชุมชนเพิ่มมากขึ้นแต่ลักษณะการสร้างที่พักอาศัยในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ว่างเปล่า และมีความเป็นไปได้ที่เป็นการตั้งบ้านเรือนพักอาศัยบริเวณทางน้ำเดิมซึ่งไหลมาจากบึงหนองโคตรลงมาหนองยาว ก่อนไหลลงคลองระบายน้ำในเขตชุมชนมิตรภาพ

2) สภาพทางเศรษฐกิจ

ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนศรีฐาน 1 เป็นครัวเรือนที่ค่อนข้างมีฐานะ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร อาทิ รับราชการ รัฐวิสาหกิจ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้มั่นคง ด้วยบริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่ย่านธุรกิจ การค้าที่ถือว่ามีบริการกันค่อนข้างมาก ทำให้ประชากรในชุมชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพตามบริบทชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ธุรกิจห้างร้าน / บริษัท ห้างหุ้นส่วน / ธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย ส่งผลให้เกิดความต้องการด้านแรงงานทำงานในธุรกิจ พนักงาน ลูกจ้าง รับจ้างทั่วไปตามมา และทำงานกลางคืน ขณะเดียวกันยังพบว่า มีประชากรที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงหรือไม่ได้ประกอบอาชีพว่างงาน และเป็นนักเรียน นักศึกษา เป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 2 แสดงประเภทการประกอบอาชีพของประชากรในชุมชนศรีฐาน 1

ประเภทอาชีพ	จำนวน (คน)
รับราชการ	82
รัฐวิสาหกิจ	48
ธุรกิจห้างร้าน / บริษัท ห้างหุ้นส่วน / ธุรกิจส่วนตัว	20
พนักงาน / ลูกจ้าง	130
ค้าขาย	91
รับจ้างทั่วไป	118
นักเรียน / นักศึกษา	332
ว่างงาน ไม่ได้ประกอบอาชีพ	309
ทำงานกลางคืน	64

ทั้งนี้ จากการสำรวจข้อมูลทั่วไปของครัวเรือน ทั้งในด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ จำนวน 100 ครัวเรือน พบว่า อายุของสมาชิกในครัวเรือนมีอายุระหว่าง 20-40 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.00 ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกับช่วงอายุ ระหว่าง 41-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.30 และมีช่วงอายุน้อยกว่า 20 ปีคิดเป็นร้อยละ 27.20 เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงาน และจากบริบทชุมชนด้วยความที่เป็นชุมชนในเมือง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรโดยเฉพาะการรับจ้างทั่วไป การค้าขาย หลาย คนจึงเลือกที่จะอยู่ในเมืองและอาศัยพื้นที่เมืองเพื่อยังชีพ

สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 43.30 รองลงมาคือ มัธยมศึกษา ร้อยละ 23.20 และพบว่ามีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 18.00 อาจจะเป็นประชากรในชุมชนศรีฐาน 1 เนื่องจากลักษณะการประกอบอาชีพมีความมั่นคงมากกว่าโดยเฉพาะในกลุ่มของข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้ระดับการศึกษาตามที่หน่วยงานกำหนดและมีความสัมพันธ์กับแต่ละอาชีพ

ในครัวเรือนมีสมาชิกที่เป็นผู้เปราะบาง ส่วนใหญ่คือ ผู้สูงอายุ เฉลี่ย 2 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 20 รองลงมาคือ เด็กเล็กตั้งแต่ 6 ขวบลงไป เฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10 และผู้ป่วยเรื้อรังเฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 9 และโดยภาพรวมคิดเป็นร้อยละ 62 ของครัวเรือนที่มีสมาชิกที่เป็นผู้เปราะบางในครัวเรือน (ดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ข้อมูลทั่วไป

บริบททั่วไป	ร้อยละ
อายุของสมาชิกในครัวเรือน	
น้อยกว่า 20 ปี	27.20
ระหว่าง 20-40 ปี	31.00
ระหว่าง 41-60 ปี	30.30
มากกว่า 60 ปี	11.60
รวม	100.00
ระดับการศึกษา	
ประถมศึกษา	43.30

บริบททั่วไป	ร้อยละ
มัธยมศึกษา	23.20
ปวช/ปวส	6.70
ปริญญาตรี	3.20
สูงกว่าปริญญาตรี	18.00
กำลังศึกษาอยู่	5.30
อื่น ๆ	0.40
รวม	
จำนวนคนเปราะบาง (ต่อครัวเรือน)	
ผู้พิการ	
1	7
2	1
ผู้สูงอายุ	
1	20
2	5
ผู้ป่วยติดเตียง	
1	3
2	0
เด็กเล็กตั้งแต่ 6 ขวบลงไป	
1	10
2	0
ผู้ป่วยเรื้อรัง	
1	9
2	0
3	1
ผู้เปราะบางซ้ำซ้อน	
1	5
2	
รวม	62

สำหรับอาชีพของครัวเรือน พบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร คือ การรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 34.80 รองลงมาคือ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 19.60 และพบว่ามีสัดส่วนของคนว่างงานมากถึงร้อยละ 14.80 ซึ่งตัวเลขที่พบนี้เป็นไปได้ของประชากรทั้งสองชุมชนที่มีการว่างงานเกิดขึ้น ในกรณีของชุมชนมิตรภาพ หลายครัวเรือนกลายเป็นคนตกงาน ว่างงานจากการพัฒนาระบบคมนาคมที่มีการโยกย้ายบขส. เดิมไปยังแห่งใหม่บริเวณถนนวงแหวนรอบเมืองขอนแก่น ส่งผลให้ประชากรในชุมชนมิตรภาพจากเดิมเคยค้าขาย วิ่งรถรับจ้าง ต้องหยุดทำงานไปเนื่องจากไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้และกลายเป็นผู้ว่างงาน

ส่วนรายได้ของครัวเรือนมีแหล่งที่มาของรายได้มากที่สุดนั้น มีความสอดคล้องกับอาชีพหลักของประชากร คือ จากการรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 48.00 ในขณะที่รายได้จากค่าจ้าง/ เงินเดือน มีสัดส่วนรองลงมาคิดเป็นร้อยละ 27.00 สำหรับรายได้นี้จะเป็นในส่วนของผู้มีฐานะ 1 เนื่องจากประชากรมีการประกอบอาชีพ ที่ได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนที่มั่นคงมากกว่าชุมชนมิตรภาพ

ด้านภาระหนี้สิน พบว่า ส่วนใหญ่มีภาระหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 65.00 และมีหนี้สิน น้อยกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 39.70 จำนวนหนี้สินที่ค่อนข้างน้อยนั้น คาดว่าเป็นข้อมูลในส่วนของผู้มีฐานะ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานอิสระ และรับจ้างรายวัน ดังนั้น ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนอาจมีไม่มากนักด้วยข้อจำกัดของเอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้การกู้ยืมทำได้ในส่วนที่สัมพันธ์กับที่มาของรายได้ (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
อาชีพของครัวเรือน	
เกษตรกร	0.70
รับจ้างทั่วไป	34.80
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	19.60
พนักงาน/ลูกจ้าง บริษัทหรือห้างร้าน	5.60
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	1.90
รับราชการหรือลูกจ้างของหน่วยงานราชการ	1.50
นักเรียน/นักศึกษา	18.50
ไม่สามารถทำงานได้ เช่น พิการ	2.20
ว่างงาน	14.80
อื่น ๆ	0.40
รวม	100.00
แหล่งที่มาของรายได้	
ค่าจ้าง/เงินเดือน	27.00
ภาคการเกษตร	0.00
รับจ้างทั่วไป	48.00
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	18.00
ขายที่ดิน	0.00
ค่าเช่าที่ดิน/ค่าเช่าอยู่อาศัย	1.00
บำนาญ/บำนาญ	1.0
สวัสดิการรัฐ (บัตรสวัสดิการ, เบี้ยผู้สูงอายุ, ผู้พิการ, เงินแรกเกิดฯ)	1.00
ลูกหลานส่งกลับมาให้	4.00
รวม	100.00
ภาระหนี้สิน	
มี	65.00

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
ไม่มี	35.00
รวม	100.00
จำนวนหนี้สินทั้งหมด	
น้อยกว่า 5,000 บาท	39.70
ระหว่าง 5,000-15,000 บาท	36.50
ระหว่าง 15,001-30,000 บาท	9.50
มากกว่า 30,000 บาท	14.30
รวม	100.00

ในด้านรายจ่ายของครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่มีรายจ่ายด้านค่าอาหาร มากที่สุดถึงร้อยละ 88.90 จากประเด็นนี้เมื่อพิจารณาสภาพพื้นที่ด้วยความเป็นชุมชนเมืองอยู่ใกล้แหล่งจำหน่ายสินค้าและอาหาร ส่งผลให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้โดยสะดวก แต่อีกประการสำคัญคือ เพราะเป็นชุมชนเมืองอาจมีข้อจำกัดเรื่องขนาดพื้นที่และพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะผลิตอาหารเอง ทั้งการเพาะปลูก อาจทำได้ยาก ดังนั้น การซื้ออาหารจากแหล่งจำหน่ายน่าจะเป็นทางเลือกที่เข้าถึงประชากรในเมืองมากกว่า

สำหรับค่าใช้จ่ายในการเช่าบ้าน พบว่า ไม่มีการใช้จ่ายในส่วนนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอาศัยอยู่ในบ้านพักของตนเอง แต่อีกประการคือ ไม่ได้เสียค่าเช่าเพราะไม่ได้มีสัญญาเช่าเป็นรายลักษณะอักษรโดยเฉพาะชุมชนมิตรภาพ ซึ่งไม่ได้ทำสัญญาเช่ากับการรถไฟแห่งประเทศไทยจึงไม่ได้มีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ (ต่อ)

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
รายจ่ายในครัวเรือน	
ค่าอาหาร	88.90
การศึกษา	2.00
ค่าสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า, น้ำประปา, ฯลฯ)	2.00
ค่าเช่าบ้าน	0.00
ซ่อมแซมบ้าน/ต่อเติมที่อยู่อาศัย	2.00
เสียงโซค/ซื้อหอย	0.00
ลงทุนด้านการเกษตร/ลงทุนค้าขาย, ธุรกิจ	3.00
ภาษีสังคม (บุญประเพณี, งานแต่ง, บวช, ฌาปนกิจ ฯลฯ)	0.00
ค่าส่งงวดบ้าน	1.00
ค่าส่งงวดรถ	1.00
ค่าของใช้ในครัวเรือน/ค่าโทรศัพท์	0.00
ค่าประกันชีวิต/ประกันภัยต่าง ๆ	0.00
รวม	100.00

ในส่วนของความมั่นคงของครัวเรือนและการถือครองทรัพย์สิน จากข้อมูลพบว่า กว่าร้อยละ 84.80 ไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินของตนเอง โดยอาศัยอยู่ในที่ดินสาธารณะ มากถึงร้อยละ 81.30 และ เป็นของตนเอง บนที่ดินสาธารณะ ร้อยละ 74.00 ข้อมูลดังกล่าวนี้ อาจหมายถึงประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนมิตรภาพ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทยตามแนวริมรางรถไฟ โดยไม่มีกรรมสิทธิในที่ดิน ไม่สามารถครอบครองเป็นเจ้าของได้ แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางที่มีความเสี่ยงที่จะถูกไล่รื้อ ถูกให้ย้ายออกจากพื้นที่ ในกรณีที่เจ้าของพื้นที่มีแนวโน้มจะพัฒนาและใช้ประโยชน์จากที่ดิน (ดังตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 ข้อมูลด้านกรรมสิทธิ์และการถือครองที่อยู่อาศัย

กรรมสิทธิ์และการถือครองที่อยู่อาศัย	ร้อยละ
กรรมสิทธิ์และการถือครองที่ดิน	
มี	15.20
ไม่มี	84.80
รวม	100.00
ลักษณะของการถือครองที่ดิน	
ครัวเรือนเป็นเจ้าของที่ดินโดยมีเอกสารสิทธิ	15.60
ใช้ที่ดินของพ่อแม่/ญาติพี่น้องโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย	0.00
ครัวเรือนเช่าที่ดินโดยจ่ายค่าเช่า	0.00
ที่ดินสาธารณะ	81.30
อื่น ๆ	3.10
รวม	
กรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยของครัวเรือน	
เป็นของตนเอง	20.00
เป็นบ้านเช่า	0.00
เป็นของตนเอง อยู่ระหว่างการเช่าซื้อ (ผ่อนชำระ)	0.00
เป็นของตนเอง แต่ติดจำนองค้ำประกันเงินกู้	0.00
เป็นของตนเอง บนที่ดินสาธารณะ	74.00
อาศัยบ้านญาติ	1.00
เป็นของตนเองบนที่ดินเอกชน	0.00
เป็นของตนเองแต่เช่าที่ดินรัฐ	0.00
อื่น ๆ	5.00
รวม	100.00

นอกจากนี้ การถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนกว่าร้อยละ 69 มีรถจักรยานยนต์ไว้ใช้งาน โดยเฉลี่ย 1 คัน ต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 37.95 และมีรถยนต์ ได้แก่ รถปิกอัพและรถยนต์นั่งส่วนบุคคล คิดเป็นร้อยละ 11 และ 7 ตามลำดับ เฉลี่ยจำนวน 1 คันต่อครัวเรือน ส่วนเครื่องอำนวยความสะดวกพื้นฐานคือโทรศัพท์เคลื่อนที่ พบว่า ครัวเรือนมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ไว้ใช้งาน คิดเป็นร้อยละ 86 โดยมีจำนวนเฉลี่ย 1 เครื่องต่อครัวเรือน (ดังตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ข้อมูลด้านการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน

การถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน	ร้อยละ
รถจักรยานยนต์	
1 คัน	55
2คัน	8
3 คัน	3
4 คัน	2
5คัน	0
6 คัน	1
รถปิคอัพ	
1	10
2	1
3	0
รถยนต์นั่งส่วนบุคคล	
1	7
2	0
3	0
4	0
โทรศัพท์มือถือเคลื่อนที่	
1	34
2	26
3	16
4	4
5	3
6	3
7	0
8	0
9	0
อื่น ๆ	14.00
รวม	100.00

ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมีน้ำดื่มที่สะอาดเพียงพอตลอดทั้งปี ในระดับมากคิดเป็นร้อยละ 35.00 และมีน้ำประปาใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปีในระดับมากเช่นกัน คิดเป็นร้อยละ 40.00 ในขณะที่กว่าร้อยละ 43.00 มีภาระสำหรับสำรองน้ำไว้ใช้/ดื่มกิน และส่วนใหญ่ใช้แหล่งน้ำอื่น ๆ นอกเหนือจากน้ำประปา เช่น บ่อบาดาล บ่อน้ำตื้น สระน้ำ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.00

จากข้อมูลข้างต้น มีตัวเลขที่น่าสนใจคือ ด้านการมีภาระสำหรับสำรองน้ำไว้ใช้/ดื่มกินของครัวเรือนนั้น เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ในเมืองและมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมของเมืองที่ส่งผลให้เกิดมลพิษปนเปื้อนในอากาศทำให้ประชากรบางส่วน ไม่นิยมบริโภคน้ำฝนหรือรองรับน้ำฝนไว้ในครัวเรือน แต่ตัวเลขดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับข้อมูลของชุมชนมิตรภาพ เนื่องจากหลายครัวเรือนไม่มีน้ำประปาไว้ในครัวเรือนแต่ใช้การต่อพ่วงกันในชุมชน ดังนั้น มีความเป็นไปได้ที่อาจมีการร่อนน้ำฝนรวมทั้งน้ำประปาไว้สำหรับใช้ในครัวเรือน

ส่วนความพอเพียงด้านน้ำเพื่อการเกษตรใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี พบว่า กว่าร้อยละ 63.00 มีความพอเพียงน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาจากบริบทของชุมชนซึ่งเป็นชุมชนเมือง ไม่มีพื้นที่ในการทำเกษตร อีกทั้งการประกอบอาชีพของชุมชนพบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร ดังนั้น ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นไปได้ในกรณีที่ชุมชนไม่มีความจำเป็นและเดือดร้อนเรื่องน้ำเพื่อการเกษตร เพราะไม่สัมพันธ์กับพื้นที่วิธีการดำรงชีพ และไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน (ดังตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน

เข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	ร้อยละ
มีน้ำดื่มที่สะอาดเพียงพอตลอดทั้งปี	
น้อยที่สุด	1.00
น้อย	11.00
ปานกลาง	26.00
มาก	35.00
มากที่สุด	27.00
รวม	100.00
มีน้ำประปาใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี	
น้อยที่สุด	3.00
น้อย	7.00
ปานกลาง	30.00
มาก	40.00
มากที่สุด	20.00
รวม	100.00
มีภาระสำหรับสำรองน้ำไว้ใช้/ดื่มกิน	
น้อยที่สุด	9.00
น้อย	33.00
ปานกลาง	43.00
มาก	9.00

เข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	ร้อยละ
มากที่สุด	6.00
รวม	100.00
ใช้แหล่งน้ำอื่น ๆ นอกเหนือจากน้ำประปา	
น้อยที่สุด	52.00
น้อย	29.00
ปานกลาง	17.00
มาก	1.00
มากที่สุด	1.00
รวม	100.00
มีน้ำเพื่อการเกษตรใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี	
น้อยที่สุด	63.00
น้อย	14.00
ปานกลาง	20.00
มาก	2.00
มากที่สุด	1.00
รวม	100.00

5. ความเปราะบางของชุมชน

5.1 ประสบการณ์/ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชน

ชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ) เป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจากสภาพพื้นที่ลุ่มต่ำและการถูกจัดให้เป็นพื้นที่ระบายน้ำของเมือง ประสบการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบช่วงฤดูฝนซึ่งเป็นไปตามฤดูกาลของสภาพแวดล้อม กล่าวคือ หากมีฝนตกหนักน้ำในชุมชนระบายไม่ทันส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขังในชุมชนเป็นระยะ หรือเรียกได้ว่า “เป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก” ก็ว่าได้ ทั้งจากสภาพพื้นที่ของชุมชนซึ่งเป็นราบลุ่มต้ำน้ำท่วมถึงทุกปี ในชุมชนมีคลองน้ำขนาดเล็กแต่หากฝนตกหนักไม่สามารถระบายน้ำได้ทัน ประกอบกับชุมชนมิตรภาพถูกจัดวางให้เป็นเสมือนแหล่งรับน้ำของเมือง ทั้งการเกิดขึ้นของอาคาร ห้างร้าน ที่พักอาศัยที่เพิ่มมากขึ้น และนโยบายการพัฒนาเมืองเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่สำคัญและพื้นที่เศรษฐกิจของเมืองให้ไหลลงมารอการระบายที่ชุมชนนี้

“ชุมชนเป็นที่ต้ำน้ำท่วมอยู่แล้วแต่เมื่อก่อนไม่ท่วมมาก ต่อมาเมื่อประตูน้ำปล่อยเข้ามาและเครื่องสูบน้ำที่ตั้งอยู่หน้าชุมชนเข้ามาอีกน้ำมัยเลยไหลไม่ทัน แ่ฝนตกกริกเคย ๆ เท ศ บ าล ก็เปิดประตูน้ำไว้รอแล้ว ไม่รู้น้ำอะไรต่อมิอะไรไหลมา ทั้งน้ำโรงพยาบาล สีดำไหลมาที่ชุมชนก็รับไป” ประชากรวัยแรงงานในชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)

ช่วงที่เกิดน้ำท่วมขังในชุมชนจะท่วมเป็นระยะเวลานาน น้ำท่วมทั้งชุมชน ท่วมสูงถึงระดับเอวถนนไม่สามารถสัญจรได้ตั้งแต่ปากซอยข้างหน้าจนถึงข้างในชุมชน ท่วมที่พักอาศัย ในส่วนของการช่วยเหลือ

จะแจ้งไปยังเทศบาลนครขอนแก่น บางครั้งมีจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือแจกอาหาร ข้าวของเครื่องใช้เป็นประจำ
คราว

“เรื่องน้ำท่วม เมื่อก่อนมันมีท่อเล็ก ๆ อยู่ เวลาฝนตกน้ำก็ไม่ท่วมนะ แต่พอเขา เปลี่ยนเป็น
ท่อใหญ่ตรง ถนนศรีจันทร์ พอท่อใหญ่มันทำให้น้ำไหลมาเยอะกว่าเดิม ทั้งที่คลองเราก็กว้าง
มันก็เลยเป็นคอขวด มันเลยทำให้น้ำท่วม ไม่รู้ว่าใครเป็นคนออกแบบ” ประชากรในชุมชน
มิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)

ปัญหาน้ำท่วมขังของชุมชนมิตรภาพเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอทุกปีอย่างต่อเนื่อง
เพียงแต่ในอดีตน้ำท่วมในชุมชนไม่ได้ถือว่าเป็นปัญหามากนัก เพราะมีระยะเวลาท่วมไม่นานประมาณ 2-3 วัน
น้ำก็จะระบายออกไปและไม่ได้ท่วมสูง อีกทั้งเป็นน้ำจากการตักต้อนตามฤดูกาลไม่ใช่จากการทำกิจกรรมต่าง
ๆ ของพื้นที่เมืองเช่นปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งน้ำจากที่พักอาศัย จากสถานประกอบการต่าง ๆ อีกทั้งน้ำท่วมขังจาก
แนวทางการพัฒนาเมืองและการขยายตัวของเมือง ชุมชนมิตรภาพจึงเป็นเสมือนพื้นที่รับน้ำของเมืองโดยที่
ประชากรในชุมชนรับรู้และได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมนี้แต่ไม่สามารถที่จะจัดการปัญหาได้

“ไม่รู้น้ำอะไรต่อมิอะไรไหลมา ทั้งน้ำโรงพยาบาล สีดำนํ้า ไหลมา แล้วเราจะลูกก็เดิน
ลุย ตามเท้าตามขาก้เปื้อย เพราะน้ำมันสกปรก บางทีก็มี มีตะขามาด้วย เมื่อก่อน
ไม่มีประตุนํ้า ก็ไม่ท่วมเท่าไร ตั้งแต่มีประตุนํ้าแล้วเปิดไหลเข้ามาท่วมหนักตลอด เขา
ทำเหมือนว่าอยู่ได้ก็อยู่ อยู่ไม่ได้ก็ไป เขาไม่ได้สนใจเราหรอก ยิ่งเขาจะไล่เรามาก นับวัน
ยิ่งใกล้วันที่เขาจะไล่เรามาก เขาจะทำยังไงกับเราก็ได้” ประชากรในชุมชนมิตรภาพ
(ริมรางรถไฟ)

ภาพที่ 5 สภาพน้ำท่วมขังในชุมชนมิตรภาพ (ริมรางรถไฟ)

ส่วนชุมชนศรีฐาน 1 ประสบการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ด้วยสภาพพื้นที่บางแห่งเป็นพื้นที่สูงปะปนอยู่กับพื้นที่ราบลุ่มบางส่วน อีกทั้งด้วยความเป็นชุมชนโบราณ ชุมชนเก่าที่มีการตั้งถาวรบ้านเรือนมาเป็นระยะเวลาแสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชน การปลูกอาคารบ้านเรือนที่ค่อนข้างมีระบบสำหรับการตั้งถาวร ถึงแม้ในบางครั้งจะประสบปัญหาน้ำท่วมแต่ไม่ได้ท่วมขังนานเป็นปัญหาการระบายน้ำในชุมชนจากการเพิ่มขึ้นของที่พักอาศัย อาคารบ้านเรือนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก

“เวลาน้ำมาเยอะ ๆ น้ำก็ท่วม เพราะระบายไม่ทัน แต่ก็ไม่ได้ท่วมซ้ำซาก ระบายน้ำก็ดี อยู่ ก็จะมีปัญหาช่วงน้ำมาก” ประชากรในชุมชนศรีฐาน 1

จากผลการศึกษา พบว่า ประสบการณ์การเผชิญปัญหาในรอบ 5 ที่ผ่านมา ชุมชนประสบปัญหาปัญหาน้ำท่วม มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.00 รองลงมาคือ ปัญหาการถูกบังคับให้ย้าย หรือการไล่รื้อที่อยู่อาศัย มากถึงร้อยละ 72.00 ซึ่งข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ โดยเฉพาะชุมชนมิตรภาพ ที่มีความเปราะบางทั้งจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการขยายตัวของเมือง คือ ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก การเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากการระบายของเมือง และเป็นชุมชนที่อยู่ในแนวการพัฒนาาระบบโครงการรถไฟฟ้าความเร็วสูงและ TOD ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินจากเดิมให้กลายเป็นพื้นที่ตามแนวทางการพัฒนา ดังนั้น เมื่อมีแผนการพัฒนาและปรับเปลี่ยนเกิดขึ้น ชุมชนและผู้คนที่ย้ายอยู่ย่อมต้องถูกไล่รื้อ ถูกย้ายให้ออกจากพื้นที่พัฒนาดังกล่าว (ดังตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 ประสบการณ์การเผชิญปัญหาในรอบ 5 ที่ผ่านมา 5 อันดับแรก (ตอบได้หลายข้อ)

ประสบการณ์	ร้อยละ
ปัญหาน้ำท่วม	84.00
ปัญหาการถูกบังคับให้ย้าย หรือการไล่รื้อที่อยู่อาศัย	72.00
ปัญหาลมพายุ	68.00
ปัญหาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน/ระบบราง	68.00
ปัญหาอากาศหนาวจัด/ร้อนจัด	63.00

5.2 ผลกระทบของภัยพิบัติและการเติบโตของเมือง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งจากภัยพิบัติและการเติบโตของเมืองต่อชุมชนทั้งสองแห่งนั้นที่ส่งผลให้เกิดความเปราะบางของชุมชน จำแนกเป็นความเปราะบางของเมือง ความเปราะบางทางสังคม และความเปราะบางทางเพศ ดังนี้

1) ความเปราะบางของเมือง

1.1) ปัญหาน้ำท่วมจากการวางระบบระบายน้ำของเมือง และการพัฒนาเชิงพาณิชย์ และโครงสร้างพื้นฐานรอบชุมชน ซึ่งเกิดจากแนวทางการพัฒนาเมืองที่ต้องการสร้างเมืองที่มีความทันสมัย เมืองที่มีความเจริญ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินในเมือง บางแห่งถูกพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากขึ้น หรือถูกพัฒนาเป็นอาคารขนาดใหญ่ การเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ สถานที่สำคัญต่าง ๆ และโครงการก่อสร้างและการขยายพื้นที่คมนาคม ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวนี้กลายเป็นพื้นที่สำคัญของเมือง เป็นพื้นที่ย่านเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองและกลุ่มทุนในเมือง จำเป็นต้องมีการวางแผนทาง

ป้องกันปัญหาน้ำท่วมและระบบการระบายน้ำของเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพื้นที่และชุมชนโดยรอบที่อยู่นอกแนวทางการระบายน้ำของเมืองได้ เช่นที่เกิดขึ้นกับชุมชนมิตรภาพที่มีน้ำจากส่วนต่างๆ ของเมืองไหลลงมาที่ชุมชนร่วมกับน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาลส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขังในชุมชนและกระทบต่อประชากรในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นปัญหาใหญ่และเกิดน้ำท่วมซ้ำซากอยู่เสมอ

ส่วนชุมชนศรีฐาน 1 ได้รับผลกระทบจากปัญหาการระบายน้ำ ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมเป็นบางครั้งแต่ไม่ส่งผลกระทบรุนแรงและไม่ท่วมซ้ำซาก จากการถมที่ดินของโครงการบ้านจัดสรรขนาดใหญ่และบ้านของคนมีฐานะโดยรอบชุมชน ซึ่งอาจกีดกันทางน้ำไหลผ่าน การระบายน้ำจนเกิดปัญหาการระบายน้ำในชุมชนในบางครั้ง

1.2) ปัญหาขยะในชุมชน โดยชุมชนมิตรภาพ ประสบปัญหาขยะที่ลอยมากับน้ำท่วม และน้ำจากการระบายของเมืองที่ไหลลงสู่ชุมชนตักค้างในชุมชนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งการอุดตันทางระบายน้ำส่งผลให้น้ำท่วมขังชุมชนเพิ่มมากขึ้น เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องทั้งปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

“ขยะก็ลอยมากับน้ำช่วงน้ำท่วม สกปรกเหม็น บางครั้งก็จะเป็นขยะจากชุมชนเองที่ต่างคนต่างทิ้งกันในชุมชน” ประชากรในชุมชนมิตรภาพ

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องขยะเหล่านี้ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการทิ้งขยะของคนในชุมชนเองซึ่งทิ้งและจัดการขยะตามความสะดวกของตนเอง ทั้งนี้ เมื่อก่อนทางเทศบาลเข้ามาจัดเก็บขยะในชุมชนให้แต่ปัจจุบันไม่ได้เข้ามาเก็บแล้ว แต่ละครัวเรือนจึงจัดการเอง

“เรื่องขยะก็มีเทศบาลมาเก็บ ไม่มีการเผาเอง เมื่อก่อนเขาเข้าไปเก็บในชุมชนอยู่ แต่คนมักง่ายเขาเลยไม่เข้าไป เขาให้อาขยะมาข้างนอกแล้วเทศบาลก็มาเก็บข้างนอก” ประชากรในชุมชนมิตรภาพ

ส่วนชุมชนศรีฐาน 1 ประสบปัญหาเรื่องขยะจากระบบการจัดการขยะของชุมชนด้วยสภาพพื้นที่ที่มีจำนวนของหอพัก ห้องเช่าจำนวนมากจากประชากรแฝงที่เข้ามาพักอาศัยอยู่เนื่องจากเป็นย่านสถานศึกษาและค้าขาย ส่งผลให้จำนวนขยะที่เกิดจากชุมชนเองอาจจะมีจำนวนมากจนส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนได้ ทั้งเรื่องการจัดการ ปัญหาขยะจำนวนมาก และปัญหาเรื่องกลิ่นที่ส่งผลกระทบต่อครัวเรือนที่อาศัยอยู่ใกล้แหล่งทิ้งขยะหรือแหล่งจัดการขยะของชุมชนได้

ภาพที่ 6 ปัญหาขยะในชุมชนศรีฐาน 1

1.3) ช่องว่างการพัฒนาจากการเป็นชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ไร้กรรมสิทธิ์ ซึ่งประเด็นนี้ชุมชนมิตรภาพจะประสบปัญหามากที่สุด เนื่องจากตั้งแต่เริ่มมีการอยู่อาศัยไม่ว่าจะเป็นที่เดิมหรือพื้นที่ในปัจจุบันล้วนเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถครอบครองได้ เนื่องจากอาศัยอยู่ในที่ดินของเอกชนต่อมาย้ายมาอาศัยอยู่ในที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ซึ่งไม่มีสัญญาเช่า ไม่สามารถครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ได้ ส่งผลต่อการได้รับบริการและการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกับคนเมืองอื่น ๆ เนื่องจากกิจกรรมการพัฒนาหลายอย่างไม่สามารถดำเนินการในพื้นที่ของรัฐได้ โครงการพัฒนาจากท้องถิ่นไม่ค่อยเข้ามาดำเนินการช่วยเหลือแก้ปัญหาชุมชนต้องจัดการแก้ปัญหาด้วยตนเองเป็นหลัก เช่น การจัดการขยะจากครัวเรือน ระบบไฟฟ้าและน้ำประปา หลายครัวเรือนต้องอาศัยต่อพ่วงจากเพื่อนบ้านในชุมชนสำหรับใช้ในครัวเรือนของตนเองเพราะเคยเข้าไปขอให้ช่วยเหลือติดตั้งไฟฟ้าแล้วแต่ไม่ได้รับการตอบสนอง หลายครัวเรือนจึงแก้ปัญหาด้วยตนเอง

“การอยู่อาศัยในชุมชนพออยู่ได้ ไฟฟ้าน้ำก็สะดวกอยู่ แต่ก็เป็นมิตรธรรม เคยไปขอแต่เขาไม่มาทำให้ เขาว่าเป็นที่ทางรถไฟเลยไม่มาทำให้ ก็อยากได้ เป็นของตัวเองอยู่แต่ก็ไม่มีปัญหา” ประชากรในชุมชนมิตรภาพ

2) ความเปราะบางทางสังคม

2.1) ความไม่แน่นอนของอาชีพและรายได้ ในส่วนของชุมชนมิตรภาพ เนื่องจากส่วนใหญ่ประชากร ร้อยละ 80 เป็นแรงงานนอกระบบรายวัน ได้รับค่าตอบแทนรายวัน ต้องทำงานจึงจะได้รับค่าตอบแทน ส่วนผู้ค้าขาย ก็เป็นเพียงผู้ค้ารายย่อยทั้งในและนอกชุมชน บางคนอาศัยการหาบเร่ขาย หรือบางคนมีข้อจำกัดจากสภาพอากาศตามฤดูกาล เช่น รับจ้างก่อสร้าง โดยในช่วงฤดูฝนจะไม่สามารถทำงานได้ ส่งผลต่อรายได้และค่าตอบแทนที่ควรได้รับ และส่งผลต่อความพร้อมในการจัดการปัญหาของตนเอง ทั้งเรื่องที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมของชุมชน หลายครั้งไม่สามารถที่จะจัดการปัญหาหรือแก้ไขปัญหาได้ด้วยข้อจำกัดที่มีในเรื่องอาชีพและรายได้ที่ไม่มีความมั่นคงและมากพอที่จะดำเนินการ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยโดยขณะนี้มีความเสี่ยงที่จะถูกไล่รื้อให้ออกจากชุมชนเพราะอยู่ในเขตพื้นที่การพัฒนาโครงการรถไฟฟ้าความเร็วสูงและ TOD ดังนั้น ประชากรเหล่านี้ไม่มีศักยภาพมากพอที่จะเข้าถึงแหล่งที่อยู่ใหม่ได้ด้วยตนเอง และมีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้านในอนาคต

2.2) ความหลากหลายของประชากรและความสัมพันธ์ในชุมชน ด้วยความเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลเมือง ที่มีการเข้ามาอยู่อาศัยของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของเมือง ก่อให้เกิดความหลากหลายของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่มีวิถีชีวิตที่แยกขาดกันทั้งคนเก่าและคนใหม่ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนในการรับมือกับปัญหาเมืองและและเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีประสิทธิภาพร่วมกัน ตลอดจนก่อให้เกิดปัญหาเสียดสี การลักเล็กขโมยน้อยในชุมชนได้

3) ความเปราะบางทางเพศ

3.1) ความเสี่ยงของการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ทั้งจากความแออัดและข้อจำกัดในที่อยู่อาศัยมีสภาพที่ไม่มั่นคง ทั้งในรูปแบบตัวบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นลักษณะเพิงพักใช้วัสดุเหลือใช้อย่างง่าย เช่น สังกะสีเก่า 瓦นิน แผ่นป้ายโฆษณาเก่า ที่ไม่สามารถที่จะขยายขยาย ได้ เพิ่มพื้นที่ หรือการจัดให้เป็นสัดส่วน โดยเฉพาะในชุมชนแออัด อาจส่งผลให้มีความเสี่ยงที่จะถูกล่วงละเมิดทางเพศได้จากความแออัดของที่อยู่อาศัยในการหลบซ่อน ด้วยความหลากหลายของประชากรที่เข้ามาในชุมชนโดยเฉพาะในกลุ่มห้องเช่าหรือหอพัก ซึ่งไม่ค่อยรู้จักหรือสนิทกันมากนัก และยังไม่สามารถทราบจำนวนที่แน่ชัดของประชากรเหล่านี้ได้ การระวังป้องกันการถูกล่วงละเมิดทางเพศจึงป้องกันได้ยาก จึงมีความเสี่ยงในการถูกล่วงละเมิดทางเพศเกิดขึ้นได้

6. ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

จากการศึกษาศึกษาความเปราะบางและความสามารถปรับตัวรับมือของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากการขยายตัวของเมืองและโครงการพัฒนาในพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณเพื่ออธิบายในประเด็นความเป็นอยู่และความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเมือง โดยเก็บข้อมูลจำนวน 100 ครั้วเรือน พบว่า จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในข้างต้น โดยพิจารณาจากการได้รับอิทธิพลทางตรง ในเรื่องของศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติ (ร้อยละ 50.28) รายได้ และทรัพย์สินในครั้วเรือน รวมทั้งการได้รับอิทธิพลทางอ้อม จากการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ประสพการณ์เผชิญกับภัยพิบัติในรอบ 5 ปี (ร้อยละ 57.11) ความอ่อนไหวต่อพิบัติ (ร้อยละ 56.37) มีเส้นทางผ่านศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติของครั้วเรือน แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีระดับความอยู่ดีมีสุขในระดับปานกลางหรือร้อยละ 59.13 อาจเนื่องมาจากข้อมูลว่าครึ่งหนึ่งจากผลการวิเคราะห์มาจากของกลุ่มตัวอย่างที่มีความเป็นอยู่ที่ไม่ได้ลำบาก หรือค่อนข้างมีฐานะ มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง มีศักยภาพในการเข้าบริการและกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ได้ค่อนข้างสะดวก

อีกทั้งประการสำคัญคือ ไม่มีความเสี่ยงที่จะถูกไล่ออกจากที่อยู่อาศัย แต่ในขณะเดียวกัน อีกชุมชนมีสถานะที่ไม่มั่นคง มีความเสี่ยงทั้งเรื่องของน้ำท่วม ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ตลอดจนความไม่มั่นคงเรื่องอาชีพ รายได้ และสถานะต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการถูกละเลยหรือถูกจำกัดการเข้าถึงบริการและกิจกรรมการพัฒนาของเมืองที่ดำเนินไปทุกขณะ